

ประวัติศาสตร์ล้านช้างในจารึกวัดพระธาตุพนม

อริราชย์ นันขันธ์

สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยนครพนม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ล้านช้างและสาระสำคัญที่ปรากฏในจารึกวัดพระธาตุพนม โดยศึกษาจารึกจำนวน 27 แผ่น เป็น หลักจารึก จำนวน 5 แผ่น จารึกฐานพระพุทธรูป จำนวน 15 แผ่น จารึกลานโลหะ จำนวน 3 แผ่น จารึกแผ่นอิฐ จำนวน 4 แผ่น

ผลการศึกษาพบว่า จารึกวัดพระธาตุพนม แบ่งเป็น 3 ยุคสมัย คือ ยุคสมัยล้านช้าง ยุคสมัยหลวงปู่โพนสะเม็กบูรณปฏิสังขรณ์ ยุคล้านช้างภายหลังการปกครองของสยาม ผู้สร้างจารึก ได้แก่ กษัตริย์ล้านช้าง เจ้าเมืองท้องถิ่น พระสงฆ์ชาวบ้าน จุดมุ่งหมายของจารึก ได้แก่ การสืบทอดพระพุทธศาสนา การทำบุญในพุทธศาสนา การอุทิศข้าโอกาส จารึกวัดพระธาตุพนม ปรากฏหลักฐานยืนยัน การเสด็จของพระเจ้าโพธิสาราช กษัตริย์ล้านช้าง (พ.ศ. 2063-2090) ได้เสด็จบูรณะพระธาตุพนม และอุทิศข้าโอกาส พ.ศ. 2233 พระครูโพนสะเม็กได้บูรณะพระธาตุพนม และได้สถาปนาราชวงศ์จำปาศักดิ์ใน พ.ศ. 2256 มีข้อค้นพบว่า จารึกสมัยนี้ระบุ ศักราช ที่ไม่ลงรอยกับประวัติศาสตร์ล้านช้าง คือ มีอายุ ตั้งแต่ พ.ศ. 2191-2245 ต่อมา สมัยเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ล้านช้างเวียงจันทน์ ได้เสด็จบูรณะพระธาตุพนม เมื่อ พ.ศ. 2349-2356 แสดงให้เห็นว่า การที่พระมหากษัตริย์และราชสำนักอาณาจักรล้านช้างได้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยน้อมนำจิตใจชาวบ้านให้มีศีลธรรมและเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์และราชสำนัก เป็นอุดมการณ์ที่ผู้ปกครองส่งผ่านให้ผู้ถูกปกครองยอมรับอำนาจของสถาบันกษัตริย์กลายเป็นจารีต สืบทอดแก่คนรุ่นหลัง

คำสำคัญ; ประวัติศาสตร์ล้านช้าง, จารึกวัดพระธาตุพนม

Lan Xang History in Inscription Wat Phra That Phanom

Athirach Nankhantee

Department of Social Studies, Faculty of Education

Nakhon Phanom University

Abstract

This article aims to study the history of Lan Xang and the inscriptions of Wat Phra That Phanom. A total of 27 inscriptions were examined including 5 stone, 15 Buddha statues's base engraving, 3 metal plate inscriptions, and 4 brick inscriptions.

The research found that the inscriptions of Wat Phra That Phanom have 3 periods which are Lan- Xang, Luang Phu Phon Sa Mek which was renovating, Lan Xang after Siam governed and was renovating. People who made inscriptions are the King of Lan Xang, Governor, monks, and villagers. The aim of inscriptions is ages of Buddha, making merit, consecration. The inscriptions of Wat Phra That Phanom showed that Pha Coa Pho Thi Sa Rat who was the King of Lan Xang (BC1520 – BC1547) renovated Wat Phra That Phanom and consecration himself. In BC 1680, Luang Phu Phon Sa Mek renovated and establish Champasak in BC 1713, and inscriptions of this period found that the year which was written on inscriptions was different from the history of Lanxang which was established in BC 1648 – BC1702. The Chao Anouvong who was the King of Lan Xang renovated Wat Phra That Phanom in BC 1809 – BC 1819 showing that the King and royal palace of Lan Xang supported Buddhism which was the factor for villagers to have morals and see the importance of the King and royal palace that send ideology from the leader to subordinate for acceptance in new generation.

Keywords; Lan Xang history, Wat Phra That Phanom inscriptions

บทนำ

พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ประเทศไทย เป็นปูชนียสถานที่สำคัญในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มีผู้คนจากทั่วสารทิศ ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เดินทางมากราบนมัสการ ด้วยความเคารพศรัทธาจนถึงปัจจุบัน จากการค้นคว้าหลักฐานทางโบราณคดี เมื่อครั้งพระธาตุพนมล้มเมื่อ พ.ศ. 2518 พบว่า ลักษณะโครงสร้างมีความซับซ้อนอยู่ภายใน ประกอบกับหลักฐานทางโบราณวัตถุจำนวนมากภายใน ทำให้ทราบถึงรูปทรงดั้งเดิมขององค์พระธาตุพนมตลอดจนการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเจดีย์พระธาตุพนมในแต่ละช่วงเวลา เมื่อตรวจสอบทางวิชาการและเทียบเคียงกับบริเวณรอบ ๆ องค์พระธาตุพนมทางวิชาการ พบหลักฐานที่บ่งชี้ว่า บริเวณอำเภอธาตุพนม มีพัฒนาการของเมืองมาหลายยุคสมัย

จากการดำเนินการขุดค้นของกรมศิลปากร พบวัตถุที่มีจารึก บรรจุในองค์พระธาตุพนม จารึกที่พบเช่น จารึกแผ่นอิฐ จารึกฐานพระพุทธรูป ใบลานทองคำ ปะปนกระจายในกองอิฐ จำนวน 1,061 ชิ้น (กรมศิลปากร, 2522 : 183) ต่อมา นายวัชรินทร์ พุ่มพงษ์แพทย์ นักโบราณคดีของกรมศิลปากร ได้ร่วมกับพระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนฺโตภาโส) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมได้อุดอ่านจำนวน 20 แผ่น (กรมศิลปากร, 2522 : 183-193) หลังจากปริวรรตถ่ายถอดแล้ว ได้นำบรรจุไว้ในองค์พระธาตุพนมร่วมกับวัตถุที่มีจารึกที่เหลือ จากการศึกษาสรุปได้ว่า จารึก เกิดขึ้นในครั้งที่พระครูโพนสะเม็กมาทำการปฏิสังขรณ์และสร้างพระธาตุเพิ่มเติม ใน พ.ศ. 2236-2245 (กรมศิลปากร, 2522 : 194) ต่อมา ธวัช ปุณฺณทก (2530) ได้ศึกษาจารึกในภาคอีสาน พบหลักจารึกในบริเวณวัดพระธาตุพนมอีก 5 แผ่น เมื่อวิเคราะห์หลักจารึกที่พบทั้งหมดแล้ว แสดงให้เห็นว่า บริเวณพระธาตุพนม เป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญในยุคสมัยล้านช้างตลอดมา กษัตริย์ล้านช้างและเจ้าเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อพระธาตุพนมเป็นอย่างมาก ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมที่พบในปัจจุบัน มีความสืบเนื่องมาจากอดีตอย่างชัดเจน เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่น่าสนใจ

จากความสำคัญข้างต้น ผู้ศึกษาตั้งคำถามว่า สำคัญในจารึกวัดพระธาตุพนม มีอะไรบ้าง สะท้อนเหตุการณ์ในอดีตอย่างไรบ้าง รวมทั้งข้อมูลเนื้อหาของจารึกที่คอยเติมเต็มประวัติศาสตร์ล้านช้างให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาจารึกวัดพระธาตุพนม ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและเชื่อมโยงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์และ

วิถีวัฒนธรรมในบริเวณพระธาตุพนม รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ข้อมูลความรู้ให้เกิด การศึกษาค้นคว้าให้กว้างขวางลึกซึ้งต่อไป

สาระสำคัญที่พบในจารึกวัดพระธาตุพนม

จากการศึกษาจารึกวัดพระธาตุพนม จำนวน 26 แผ่น มีสาระสำคัญดังนี้

1. ยุคสมัยของจารึก
2. ผู้สร้างจารึก
3. การบูรณปฏิสังขรณ์
4. ขำโอกาสพระธาตุพนม
5. การสืบอายุพระพุทธศาสนาและปรารภถึงพระนิพพาน
6. การทำบุญในพุทธศาสนา

1. ยุคสมัยการสร้างจารึก

จากการศึกษาจารึกวัดพระธาตุพนม จำนวน 27 แผ่น มีอายุตั้งแต่ พ.ศ. 2046 – 2466 แบ่งยุคสมัยต่าง ๆ ดังนี้

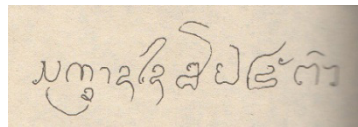
ตารางที่ 1 แสดงยุคสมัยของจารึกที่พบ

ยุคสมัย	จำนวนจารึก ที่พบ	ประเภท			
		หลักจารึก	ฐานพระพุทธรูป	ลานโลหะ	แผ่นอิฐ
อาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 2046-2157)	2	1	1		
อาณาจักรล้านช้างสมัย หลวงปู่โพนสะเม็กบูรณะ (พ.ศ. 2233-2244)	19		13	3	3
อาณาจักรล้านช้างภายใต้ การปกครองของสยาม (พ.ศ. 2321-2466)	6	4	1		1
รวม	27	5	15	3	4

จากตาราง พบว่า จารึกที่พบมากที่สุดคือ จารึกในยุคของหลวงปู่โพนสะเม็ก เดินทางมาบูรณะพระธาตุพนม และได้บรรจุพระกรุและจารึกไว้ในองค์พระธาตุพนม จำนวนมาก แสดงว่าเมื่อครั้งการบูรณะพระธาตุพนมที่ผ่านมาไม่มีการบรรจุพระพุทธรูป ส่วนพระพุทธรูปที่มีจารึกก่อนการบูรณะน่าจะมีการนำติดตัวมาด้วย ครั้งเคลื่อนย้ายจากเวียงจันทน์ไปทางตอนใต้ และได้สถาปนาอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์ในเวลาต่อมา จากการศึกษาของนักวิชาการกรมศิลปากร เมื่อครั้งพระธาตุพนมล้ม พ.ศ. 2518 พบจารึกมีอายุในช่วง พ.ศ. 2191 – 2245 แสดงว่าเป็นการบรรจุกรุในครั้งที่หลวงปู่โพนสะเม็กได้บูรณะพระธาตุพนม

จารึกที่มีอายุมากที่สุดคือ จารึกฐานพระพุทธรูป พระประธานอุโบสถ วัดพระธาตุพนม สร้างเมื่อ พ.ศ. 2046 (จ.ศ.865) ตามภาพ

จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพระธาตุพนม 1

“สังกัสได้ 865 ตัว”

อักษรธรรมดังกล่าว ถือเป็นจารึกที่มีความเก่าแก่ที่สุดในภาคอีสานที่ค้นพบ เมื่อนำจุลสังกัสแปลงเป็นพุทธศักราช คือ $865 + 1181 =$ พ.ศ. 2046 ซึ่ง จากการบันทึกในประวัติการบูรณะองค์พระธาตุพนม พบว่า พระเจ้าโพธิสาลราช เสด็จมาบูรณะพระธาตุพนม (2063–2090) จึงสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปองค์นี้ น่าจะอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านช้างสมัยมีราชธานีที่เมืองหลวงพระบาง และเป็นกษัตริย์ล้านช้างองค์แรก ที่เดินทางมาบูรณะองค์พระธาตุพนม (พระธรรมราชา นฤวัต, 2551 : 104) เมื่อพิจารณาที่รูปพุทธศิลป์แล้ว เป็นพระพุทธรูปทองดอกบวบทั้งองค์ ในส่วนพระพักตร์มีส่วนผสมของทองคำ เป็นฝีมือช่างหลวง หรือเรียกว่าศิลปะเชียงแสนรุ่นล้านช้าง (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 121) พระพุทธรูปองค์แสนศาสดา ถือเป็นพระพุทธรูปสำคัญและเป็นหลักฐานที่แสดงว่า กษัตริย์ล้านช้างได้เสด็จมาบูรณะองค์พระธาตุพนม

2. ผู้สร้างจารึก

จากการศึกษาพบว่า จารึกส่วนมากระบุผู้สร้าง ดังตาราง

ตารางที่ 2 แสดงผู้สร้างจารึก

ผู้สร้าง	ลักษณะ					รวม
	หลักจารึก	ฐานพระ	แผ่นโลหะ	ลานเงิน	แผ่นอิฐ	
กษัตริย์		1				1
เจ้าเมือง	2					2
พระสงฆ์	3	2			1	6
ขุนนาง/กรมการเมือง		5		1		6
ประชาชน		6	1	1	1	9
ไม่ระบุ		1			2	3

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้สร้างจารึกมากที่สุดคือ ประชาชนทั่วไป จำนวน 9 แผ่น ส่วนมากเป็นจารึกฐานพระพุทธรูป อยู่ในยุคการบูรณะพระธาตุพนมของหลวงปู่โพนสะเม็ก ซึ่งเป็นยุคที่พุทธศาสนาในล้านช้างมีความรุ่งเรือง ชาวบ้านได้มีโอกาสสร้างพระพุทธรูปตามความเชื่อเรื่องบุญกุศล การสืบทอดพระศาสนา 5,000 วัสสา อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจของกรมศิลปากร พบจารึกจำนวน 1,061 ชิ้น และได้นำบรรจุภายในองค์พระธาตุพนมตามเดิม มีการปริวรรตแค่บางส่วนเท่านั้น ผู้สร้างรองลงมาคือ ขุนนาง และกรมการเมือง จำนวน 6 แผ่น พระสงฆ์ จำนวน 5 แผ่น เจ้าเมือง 2 แผ่น มีรายละเอียดดังนี้

2.1 จารึกที่สร้างโดยพระมหากษัตริย์

จารึกที่สร้างโดยพระมหากษัตริย์คือจารึกฐานพระพุทธรูปพระธาตุพนม 1 แม้ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างจารึก แต่วิเคราะห์จากพุทธศิลป์ พบว่า พระพุทธรูปมีส่วนของทองคำมาก มีลักษณะแบบช่างหลวง ซึ่งเป็นวัสดุมีค่าที่แตกต่างจากการสร้างโดยเจ้าเมือง พระภิกษุ และชาวบ้านทั่วไป สันนิษฐานว่า น่าจะสร้างในสมัยพระเจ้าวิสุทธราช และได้นำมาประดิษฐานที่อุโบสถเมื่อครั้งพระเจ้าโพธิสาลราชเสด็จมาบูรณะพระธาตุพนม

2.2 จารึกที่สร้างโดยเจ้าเมือง

จากการศึกษา พบจารึกที่สร้างโดยเจ้าเมือง ระบุ ชื่อในจารึก เช่น จารึกพระธาตุพนม 2

“สังกาส 976 ปีกาบยี่...เจ้าพระยานครหลวงพิชิตราชธานี...
เป็นประธานแก้ท้าวพระยาเสนามนตรีทั้งมวล...” (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 304-305)

พระยานครหลวงพิชิตราชธานี เป็นเจ้าเมืองศรีโคตรบูรณ ได้พาผู้คน
บูรณะองค์พระธาตุพนมจึงได้จารึกไว้ เมื่อ พ.ศ. 2157

จารึกพระธาตุพนม 3

“สังกาสได้ 168 ปีรวายยี่...เจ้าพระยาจันทสุริยวงศา เมืองมุกดาหาร
กับ ทั้งบุตร นัตตา ภริยา...” (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 369-371)

เจ้าจันทสุริยวงศา (กิง) เจ้าเมืองมุกดาหาร ได้บูรณะองค์พระ
ธาตุพนม เมื่อ พ.ศ. 2349

2.3 จารึกที่สร้างโดยขุนนาง/กรมการเมือง

จากการศึกษา พบ จารึกที่สร้างโดยขุนนาง/กรมการเมือง พบใน
จารึกฐานพระพุทธรูป ดังนี้

จารึกฐานพระพุทธรูปบุเงิน ปางมารวิชัย กรุ 26 หมายเลข 2719/92

“พระเจ้าองค์นี้ เจ้าเอือนกลาง สร้าง...” (กรมศิลปากร, 2522 : 184)

จารึกฐานพระพุทธรูปบุเงิน ปางมารวิชัย กรุ 20 หมายเลข 2443/93

“พระเจ้าองค์นี้ เจ้าสูด สร้าง” (กรมศิลปากร, 2522 : 186)

จารึกที่พบ เป็นจารึกในสมัย หลวงปู่โพนสะเม็ก ได้มาบูรณะ
พระธาตุพนม ก่อนเดินทางไปตั้งเมืองจำปาศักดิ์ ปรากฏ ชื่อนำหน้าชื่อ คือ เจ้า หมายถึง
เจ้านายฝ่ายชายชั้นสูง และ เจ้าเอือน หมายถึงเจ้านายหญิงชั้นสูง แสดงให้เห็นว่า
การเคลื่อนย้ายไปตั้งเมืองจำปาศักดิ์มีเจ้านายชั้นสูงเดินทางไปด้วย

2.4 จารึกที่สร้างโดยพระภิกษุสงฆ์

จากการศึกษาพบว่า พระภิกษุสงฆ์ เป็นประธานในการสร้าง ดังนี้

จารึกพระธาตุพนม 4

“พระพุทธรูปสังฆาพระศาสนาพระพุทธเจ้าล่วงไปได้ 2 พัน 4 ร้อย 40
วัสสา...เจ้าหัวครูจันทราได้สร้างพระเจ้าศิลา...” (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 429)

จารึกพระธาตุพนม 5

“ข้าพระเจ้าครูสีลาภีรัตน์ ได้พร้อมด้วยภิกษุสามเณร...”

(ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 429)

จากการศึกษาพบว่า ลำดับชื่อของ พระภิกษุสงฆ์ นำหน้า อาจเป็นผู้สร้างจารึก หรือ ผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เกียรติ ไม่ใช่เพื่อบ่งบอกว่าเป็นเจ้าศรัทธาหรือผู้ประกอบกิริยาบุญเท่านั้น จากจารึกพระธาตุพนม 4 “เจ้าหัว” มีความหมายว่า พระภิกษุ หรือ เจ้าอาวาส “ครู” หมายถึงสมณะศักดิ์ของพระสงฆ์อีสานโบราณ ซึ่งเจ้าหัวครูจันทราเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม พ.ศ. 2438 – 2458 ส่วนพระครูสีลาภีรัตน์ (หมี) เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม เมื่อ พ.ศ. 2458–2479

2.5 จารึกสร้างโดยชาวบ้าน

จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านจะสร้างพระพุทธรูปบรรจุ และ จารึก ดังนี้

จารึกฐานพระพุทธรูปบุเงิน ปางมารวิชัย กรุ 15 หมายเลข ธ. 1948/95

“...พ่อเพชรแม่แก้ว มีศรัทธาสร้าง...” (กรมศิลปากร, 2522 : 187)

จารึกที่สร้างโดยชาวบ้านส่วนมากเป็นจารึกฐานพระพุทธรูป เพื่อแสดงความปรารถนาต่างๆหรืออานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป

3. การบูรณปฏิสังขรณ์

การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม พบว่ามีการบูรณะจำนวน 23 ครั้ง (วัดพระธาตุพนม, 2522 : 10–14) ซึ่งรวบรวมโดยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม จากตำนานอรัญคธาตุและหลักฐานต่างๆ เช่น การบูรณะครั้งแรกตามตำนานอรัญคธาตุกล่าวว่า ในราว พ.ศ. 500 โดยมีพญาลุมิตถรรวมงศา แห่งเมืองมรุกขนคร แต่หลังจากนั้น ครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ใช้หลักฐานจากจารึกจึงมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น จากการศึกษจารึกพบว่า มีจารึกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการบูรณะพระธาตุพนมอยู่จำนวน 3 แผ่น ดังนี้

การบูรณปฏิสังขรณ์ สมัยพระยานครหลวงพิชิตราชธานี

การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ เป็นครั้งที่ 2 ปรากฏในจารึกพระธาตุพนม 2 ดังนี้

“สังกาส 976 ตัว ปีกาพย์... เจ้าพระยานครหลวงพิชิตราชธานีศรีโคตรบองเจ้า เป็นประธานแก้ท้าวพระยาเสนามนตรีทั้งหลาย.... จึงมาเลิกยกยอก่อแปงดินพระมหาธาตุเจ้า และถือนะทายคาคธาตทั้ง 4 ด้าน กับทั้งหอข้าวพระ แลแท่นบูชา 4 ด้าน แลสร้างวัดกับ ก่อตึบสงฆ์ ก่อกำแพงอ้อมพระมหาธาตุเจ้าทั้งมวล...” (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 304-305)

การบูรณะครั้งนี้ได้โบกชะทาดินพระธาตุ (เสริมปูนตอนล่าง) ทั้งสี่ด้าน และ สร้างหอข้าวพระ ซึ่งเป็นที่สำหรับใส่บาตรพระธาตุ (ฉัตรคุณ คำลุน, สัมภาษณ์ : กุมภาพันธุ์ 2561) แท่นบูชา และได้สร้างกระตึบพระอรหันต์ไว้ทางทิศตะวันตก

การบูรณปฏิสังขรณ์ สมัยหลวงปู่โพนสะเม็ก

การบูรณะครั้งนี้เป็นครั้งที่ 3 ดังนี้

“ศักราช 60 ตัว ปีเบิกยี่ เดือน 3 ขึ้น 2 ค่ำ วัน 6 พ้อออกพระขนานโคษกับ ทั้งบุตรภริยา มีประสาทะศรัทธาในวรพุทธศาสนายังจึงนำเอาอบพระชินธาตุเจ้า ที่จันทปุระมา ฐาปนาที่ธาตุประนมทวนวิเศษเป็นเหตุให้ได้ถึงสุข 3 ประการ มีนพพานสุขเป็นแล้ว อย่าคลาดอย่าคลา” (กรมศิลปากร, 2522 : 190-191)

จารึกดังกล่าวเป็นการบูรณะโดยสร้างอุบสำริด เพื่อบรรจุขุขบกและผอบ พระอุรังคธาตุใหม่ รวมทั้งได้ได้บรรจุพระพุทธรูปไว้ในองค์พระธาตุพนม การบูรณะครั้งนี้ ได้ต่อเติมพระธาตุให้สูงขึ้นอีกประมาณ 43 เมตร

การบูรณปฏิสังขรณ์ สมัยเจ้าเมืองมุกดาหาร

การบูรณะครั้งนี้ เป็นครั้งที่ 4 ดังนี้

“สังกาสได้ 168 ปีรวายยี่ เจ้าพระยาจันทสุริยวงศา เมืองมุกดาหาร กับทั้งบุตร นัตตา ภริยา มีอัครมหาเสนา เจ้าใหญ่ทั้งปวง มีปะสาทะศรัทธา...จึงให้พระยาหลวงเมือง จันทรขึ้นมาปักคัณฑ์กับขุนโอกาส พร้อมกับโมทนา เจ้าสังฆราช กับทั้งอันเตวาสี พร้อมกัน ริจนาสิมมา สิบรอยมีอรหันตาเจ้าไว้...” (ธวัช ปุณโณทก, 2530 : 369-370)

การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ ประกอบด้วย เจ้านวนวงศ์ เจ้าเมืองนครพนม และ เจ้าเมืองมุกดาหาร ดังปรากฏในพงศาวดารเวียงจันทน์ ว่า “...ศักราชได้ 168 ปียี่ เจ้านวนวงศ์เวียงจันทน์เจ้าเมืองละครแลบังมุก ได้สร้างชั้วหน้าพระธาตุ..” (สุรจิตต์ จันทรสาขา, 2543)

4. ข้าโอกาสพระธาตุพนม

จากการศึกษาจารึกวัดพระธาตุพนม พบ จารึกที่กล่าวถึงการถวายข้าโอกาส จำนวน 2 แผ่น ดังนี้

จารึกพระธาตุพนม 2

“.....ประการหนึ่ง ข้าโอกาสหยาดทานเขตแดนดินดินโสนา น้ำ หนอง กองปลา ที่ใด อันแต่พระยาสามินทรราชให้ไว้เป็นอุปการะแก่พระมหาธาตุพนมเจ้าตั้งเก่า ไผ่อย่าถกอย่าถอน ผิผู้ใดโลภะตัณหา มาก หากยังมาถกมาถอนดินดอนโสนาบ้านเมือง น้ำหนองกองปลา ผู้นั้นออก อปายะคะมนียะให้เถินแก่งมัน...”

(ธวัช ปุณโณทก. 2530: 304-305)

จารึกฐานพระพุทธรูปทองคำ ฐานเงิน ปางมารวิชัย กรุ 20 หมายเลข
ธ. 2443 / 93

“พระเจ้าองค์นี้ เจ้าสุดสร้าง บักขุย อีซู แม่คำ เขาขุมนี่ เป็นข้าโอกาสพระเจ้าองค์นี้
เท่าชั่วชีวิต”

(กรมศิลปากร, 2522 : 186)

ชาวบ้านในอำเภอดงหลวงเชื่อว่า ตนเองเป็นข้าโอกาส ที่สืบทอดมาจาก บรรพบุรุษที่ได้รับพระราชโองการจากกษัตริย์ล้านช้างในอดีต “ข้าโอกาส” เรียกได้หลายชื่อ เช่น ข้าโอกาส ข้าพระ เลกวัด ข้าพระโยมสงฆ์ มีความหมายเหมือนกันว่า เป็นบุคคล ที่ได้รับการอุทิศให้ลูกหลานพระธาตุพนม เป็นกรรมสิทธิ์ของวัด เมื่อแต่งงาน มีลูก หลาน จะต้องสืบทอดเป็นข้าโอกาสต่อไป มักตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้เคียงองค์พระธาตุพนม จะมีหน้าที่ทำไร่ ทำนา กับ “นางจันทน์” แล้วนำผลผลิตไปถวายวัดพระธาตุพนม เรียกว่า “ถวายข้าวพืษภาค” ข้าโอกาสเหล่านี้จะได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหาร และเสียภาษี ให้กับทางรัฐ แต่จะเสียค่าหัวให้กับองค์พระธาตุพนมแทน ข้าโอกาสถือขาดจากอำนาจของรัฐ นั่นคือ รัฐ จะเกณฑ์แรงงานมารับใช้รัฐหรือเจ้านายไม่ได้

ข้าโอกาสพบใน ตำนานอุรังคธาตุว่า เมื่อสถาปนาพระธาตุพนมที่ภูเก้าพร้าว เสร็จเรียบร้อยแล้ว ใน พ.ศ. 500 พระยาสุมิตตธรรมวงศา ผู้ครองเมืองมรุกขนคร ทรงเลื่อมใสในองค์พระธาตุพนม ได้แต่งตั้งข้าราชการ จำนวน 3,000 คน เป็นข้าโอกาส

ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง หลวงพระบาง ได้พบตำนาน อูรังครธาตุ จึงได้เสด็จลงมาบูรณะวัดพระธาตุพนม และได้สละข้าโอกาสให้ครบ 3 พัน คน ตามตำนาน แล้วให้ข้าะเอ็ง และพันเฮือนหิน สองพี่น้อง เป็นหัวหน้า ต่อมา พระเจ้าไชยเชษฐา กษัตริย์ล้านช้าง ได้พิจารณาตำนานอูรังครธาตุ จึงได้ไปไหว้พระธาตุพนม และนำจาริต ข้าโอกาสมาไว้กับวัดต่าง ๆ จากการสืบค้นหาชุมชนข้าโอกาสว่าพระธาตุ ได้แก่ บ้านสะตือ บ้านนาวาง บ้านตาลเทิง บ้านฝักเพือ บ้านดงนอก บ้านดงใน อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตามลำเซบั้งไฟ (พระธรรมราชาอนุวัตร, 2551) ในส่วนฝั่งขวานั้น หมู่บ้านต่างๆ ในเขตแขวงธาตุพนมทางตะวันตกถึงเขตอำเภอนาแก มีหน้าที่ส่งข้าวพืษภาคมาบูชา พระธาตุทุกปีมิได้ขาด ได้ผลัดเปลี่ยนมานอนเฝ้าพระมหาธาตุคืนละ 6 คน (พระธรรมราชาอนุวัตร, 2551 : 109) ต่อมา พ.ศ. 2233 เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กได้นำพาผู้คน หลบภัยการเมืองลงมาตามแม่น้ำโขง เมื่อผ่านบริเวณพระธาตุพนม ได้พาไพร่พลบูรณะ พระธาตุพนม และมอบหมายให้ผู้คนเป็นข้าโอกาสให้ครบ 3,000 ตามเดิม

ครั้นเมื่อพระธาตุพนมตกอยู่ได้ปกครองของพระราชอาณาจักรไทยเมื่อ พ.ศ.2322 เป็นต้นมาประชาชนที่เป็นข้าโอกาสนี้ยังทำหน้าที่รักษาดูแลพระธาตุพนม เหมือนเดิม พระมหากษัตริย์ไทยและเจ้าเมืองใกล้เคียงได้แก่ เมืองมุกดาหาร เมือง นครพนม ก็ได้เกณฑ์ประชาชนเหล่านั้นมาเป็นพลเมืองของตนเพราะเชื่อว่าเป็นสมบัติ ของพระธาตุพนมแล้ว หากเจ้าเมืองใดกล้าเกณฑ์ไพร่พลข้าโอกาสเหล่านั้น เทพประจำ พระธาตุพนมอาจจะทำให้เจ้าเมืองตายได้โดยฉับพลัน ฉะนั้นพื้นที่อำเภอธาตุพนมและ บริเวณใกล้เคียงจึงไม่มีเจ้าเมืองปกครอง

การกัลปนาคนหมดไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องมาจาก เหตุการณ์ที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เลิกทาส และมีประกาศใช้ พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 โดยกำหนดให้ไพร่ที่มีอายุ 18-20 ปี ต้องเข้ารับการศึกษาเลือกเป็นทหารทุกคนในแต่ละปีคนที่ได้รับการคัดเลือกต้อง เข้ารับราชการเป็นทหารในกองประจำการ มีกำหนด 2 ปี จึงปลดเป็นกองหนุน จึงถือได้ว่า ปีดังกล่าวเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงไพร่ให้เป็นคนสามัญ ข้าโอกาสที่ถูกกัลปนาต้องพ้น จากการเป็นข้าพระโยมสงฆ์ ทำให้ไม่เหลือสิทธิพิเศษใดในการยกเว้นการรับใช้ราชการ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้การกัลปนาคนเพื่อเป็นข้าพระหมดไปด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม

การกลั่นปนก็ยังคงมีการปฏิบัติต่อเนื่องตลอดมาในสังคมไทยเพราะยังพบว่ามีการถวายข้าวของเครื่องใช้แก่วัดและพระสงฆ์จนกระทั่งปัจจุบัน

ปัจจุบัน ชุมชนเข้าโอกาสยังคงรักษาสืบทอดประเพณีถวายข้าพืชภาคและบุญเสียด้าวเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ชุมชนเข้าโอกาสบ้านนาถ่อน ชุมชนเข้าโอกาสบ้านทรายมูล ชุมชนเข้าโอกาสบ้านนาแกน้อย นอกจากนั้นยังมีชุมชนนอกเขตจังหวัดนครพนมที่ถวายตัวเป็นเข้าโอกาสเพิ่มขึ้น เช่นชุมชนในเขตจังหวัดสกลนคร เห็นได้ว่า การเกิดขึ้นของชุมชนเข้าโอกาสนอกจากชุมชนดั้งเดิมแล้ว ยังมีชุมชนใหม่ที่ต้องการดูแลรับใช้พระธาตุพนม เพราะความศรัทธาในองค์พระธาตุพนม

จากการศึกษาของ ทศพล อาญา (2542 : 76-77) กล่าวถึงจารีตของเข้าโอกาสดังนี้

ข้อที่ 1 เข้าโอกาสจะต้องให้การอุปฐากพระภิกษุสงฆ์ สามเณร เมื่ออาพาธ เจ็บป่วย และถวายภัตตาหาร บิณฑบาต จตุปัจจัยตามสมควร

ข้อที่ 2 เข้าโอกาสจะต้องทำนุบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุพนม ให้ดูสะอาดเรียบร้อยและเผยแพร่สืบทอดศาสนาพุทธต่อไป

ข้อที่ 3 วันศีล วันพระ เข้าโอกาสจะต้อง จำศีล ภาวนา ถือศีล 5 ศีล 8 นำดอกไม้ธูปเทียน บูชาพระธาตุพนม

ข้อที่ 4 ไม่พูดเท็จ หลอกลวง พูดคำหยาบ ในบริเวณวัดพระธาตุพนม

ข้อที่ 5 ไม่เล่นการพนัน หรือการแสดงที่เป็นสิ่งลามกอนาจาร ผิดจารีตประเพณีในบริเวณวัด

ข้อที่ 6 ไม่เสพสุรา ของมีเนเมาอันเป็นเหตุให้เสียสติ ส่งเสียงอึกที่รบกวนพระภิกษุสงฆ์ และผู้แสวงบุญ ในวัด

ข้อที่ 7 เข้าโอกาสจะต้องแต่งตัวที่เหมาะสม สุภาพเรียบร้อย เข้ามาในบริเวณวัด

ข้อที่ 8 เข้าโอกาสจะต้องไม่กระทำกิจกรรมใดๆ ในบริเวณวัดอันเป็นการหาผลประโยชน์ส่วนตัว

ข้อที่ 9 เข้าโอกาสทำพิธีกรรมเพื่อบอกกล่าวพระธาตุพนมให้จัด ชั้น 5 ของหวน พานบายศรี ดอกไม้ ธูปเทียน มาถวายเป็นเครื่องสักการบูชา

ในปัจจุบันข้าโอกาสพระธาตุพนมมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่นการประกอบพิธีเสียค่าหัว เพราะข้าโอกาสบางคน ต้องเดินทางไปทำงานต่างจังหวัด ไม่สามารถมาร่วมในวันพิธีในตามกำหนด จึงมีการทยอยมาเสียค่าหัวตามโอกาส เวลา ซึ่งมักจะเสียเป็นเงิน แทน เครื่องประกอบพิธีกรรมเดิม ทำให้เครื่องพิธีบางอย่าง บางชุมชนหลงลืมไปบ้างแล้ว ความเชื่อ เรื่องลูกพระธาตุ เกิดจาก พ่อแม่ที่มีบุตร

5. การสืบอายุพระพุทธศาสนาและปรารณมาถึงพระนิพพาน

จากการศึกษาจารึกวัดพระธาตุพนม พบจารึกที่กล่าวถึงการสืบทอดพระพุทธศาสนาและปรารณมาถึงพระนิพพาน ดังนี้

จารึกฐานพระพุทธรูปเงิน ปางมารวิชัย กรุ 20 หมายเลข ธ.2479/93

“ ศักราช 51 ตัว เดือน 6 เพ็ง วัน 3 พ่อเจ้าเกิดมีศรัทธาสรางพระเจ้าเงินองค์นี้ ปรารณานิพพาน” (กรมศิลปากร, 2522 : 185)

จารึกฐานพระพุทธรูปเงิน ปางมารวิชัย กรุ 21 หมายเลข ธ.2494/93

“พระเจ้า ตาขาวงผัวเมีย สร้างไว้กับศาสนาเท่าห้าพันวัสสา นิพพาน ภาวะปัจจะโยโหตุ” (กรมศิลปากร, 2522 : 185-186)

จารึกพระธาตุพนม 4 (พระพุทธรูปศิลาทราย)

“พระพุทธรสังกาส พระศาสนาพระพุทธเจ้า ล่วงไปได้ 2 พัน 4 ร้อย 40 วัสสา เจ้าหัวครูจันทราได้สร้างพระเจ้าศิลา 2 องค์ไว้กับวัดธาตุพนม เถิง 5 พันวัสสา” (ธวัชปทุมโหมท, 2530 : 429)

จากจารึกวัดพระธาตุพนม สะท้อนว่า ผู้คนชาวพุทธมีความเชื่อ พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสะโป พระโคตมะโม และพระศรีอริยเมตตรัย ในยุคปัจจุบันนี้ เป็นยุคของพระสมณโคตมะโม มีอายุ 5,000 ปี และจะเปลี่ยนเป็นยุคของพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ คือพระศรีอริยเมตไตรย โดยเชื่อถึงความเสื่อมของศาสนา เรียกว่า อันตรธาน 5 อย่าง ซึ่งเกิดขึ้นตามลำดับในทุก ๆ 1,000 ปี จนครบ 5,000 ปี ลำดับที่หนึ่ง ปริยัตอันตรธาน คือการเสื่อมสูญแห่งพระปริยัต อันดับที่สอง ปฏิบัติอันตรธาน คือการเสื่อมสูญแห่งการปฏิบัติ อันดับที่สาม คือ ปฏิเวธอันตรธาน คือการเสื่อมสูญแห่งการสำเร็จมรรคผลนิพพาน ลำดับที่สี่ ลิงคอันตรธาน คือการเสื่อมสูญ

แห่งเทศสมณะ และอันดับที่ห้า ธาตุอันตรธาน คือการเสื่อมสูญแห่งพระบรมธาตุ เมื่อจะสิ้นพุทธศาสนา จึงทำให้ชาวพุทธได้สร้างพระพุทธรูปและจารึกเนื้อหาเพื่อให้มีอายุถึง 5,000 ปี ในปัจจุบัน คติความเชื่อยังสืบเนื่องมาในปัจจุบันที่พบเห็นในบุญประเพณีต่างๆ เช่น การเทศน์นางกาเผือก (พระเจ้าห้าพระองค์) การทำบุญผะเหวด เพื่อต้องการไปเกิดในยุคของพระศรีอาริยมตไตรย

6. การทำบุญในพุทธศาสนา

จากการศึกษาจารึกพบคติความเชื่อเรื่องของการทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เพื่อให้เป็นกราบไหว้เพื่อให้ได้ตั้งคำปรารภนา ซึ่งเป็นความเชื่อถึงอานิสงส์ผลบุญที่ได้รับ

จารึกฐานพระพุทธรูปทอง ฐานเงิน ปางมารวิชัย กรุ 26 หมายเลข

ธ. 2731/92

“ศักราช 44 ตัว เดือน 5 ขึ้น 6 ค่ำ วัน 6 สังฆราชเจ้า สร้างหาอุปฌายาจารย์
เดมาแก่...” (กรมศิลปากร, 2522: 184)

จารึกฐานพระพุทธรูปเงิน ปางมารวิชัย กรุ 26 หมายเลข ธ. 2752/92

“ศักราช 10 เดือน ... เพ็ง วัน 1 ลูกทั้ง 5 สร้างหาผู้ตายทั้งมวล”

(กรมศิลปากร, 2522: 184)

จารึกฐานพระพุทธรูปเงิน ปางมารวิชัย กรุ 21 หมายเลข ธ. 2500/93

“ศักราชได้ 51 ตัว เดือน 6 เพ็ง วัน 3 นางแสนสีทอน มีศรัทธาสร้างพระเจ้า
เงินองค์นี้ไว้ให้คนและเทวดาไถ่วันบ”

(กรมศิลปากร, 2522: 185)

จากจารึกสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เรื่องการทำบุญในความหมายกว้าง ครอบคลุมเกือบทุกกิจกรรม เช่นการอุทิศส่วนกุศลผลบุญให้ผู้ล่วงลับ จะได้รับความสุขหรือหลุดพ้นจากความทุกข์ต่างๆ ในภพภูมิที่อยู่ และบุญบารมีของผู้สร้าง เพราะเป็นการสร้างพระพุทธรูปให้คนและเทวดากราบไหว้ และมีความปรารถนาทุกประการ

ในปัจจุบัน ชาวอีสานยังมีความเชื่อเรื่องการทำบุญ และการสร้างบารมี จึงมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูป โดยมีความปรารถนาต่างๆ เช่น เพื่อสะเดาะเคราะห์ เพื่อเสริมสร้างบารมี เพื่อให้ผู้คนได้กราบไหว้

บทบาทของกษัตริย์ล้านช้างต่อองค์พระธาตุพนม

พระมหากษัตริย์ล้านช้างทรงให้ความสำคัญกับพระธาตุพนมเป็นอย่างมาก ตั้งแต่สมัยพระเจ้าโพธิสาราชกษัตริย์อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง (พ.ศ. 2063-2090) เป็นต้นมา โดยพบตำนานที่บันทึกจากเมืองกัมพูชาที่พระธิดาของพระเจ้ากัมพูชาได้ทูลตำนานแก่พระองค์ เมื่อพระองค์ทรงได้ทอดพระเนตรตำนาน อูรังคราตุแล้ว จึงได้เสด็จมาบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม และมีการบันทึกและคัดลอกในตำนาน อูรังคราตุต่อมา การบูรณะครั้งนี้พระองค์ได้สละข้าโอกาส 3,000 คน ให้ดูแลรักษาพระธาตุพนม และได้ตั้งหัวหน้า 2 คน ดูแลข้าโอกาส คือ ข้าชะเอ็ง และพันเสือนหิน ครั้นถึงสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) ได้ทรงย้ายราชธานีจากเมืองหลวงพระบางลงมาตั้งที่ เวียงจันทน์ซึ่งอยู่ตอนกลางของอาณาจักร พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพื้นที่แอ่งสกลนคร เห็นได้จากทรงบูรณปฏิสังขรณ์และสละข้าโอกาสแก่วัดต่าง ๆ เห็นได้จากหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีรูปแบบล้านช้างชัดเจน เช่น โบสถ์ พระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์ และจารึกสมัยไทยลาว อย่างหนาแน่น (ธวัช ปุณโณทก, 2530)

ระหว่างปี พ.ศ. 2349-2356 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ กษัตริย์อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ พระบรมราชา (สุตดา) เจ้าเมืองนครพนม และ พระยาจันทสุริยวงศา (กิง) เจ้าเมืองมุกดาหาร ได้ลงมาบูรณะพระธาตุพนม (สุรจิตต์ จันทรสาขา, 2543 : 4) การที่พระมหากษัตริย์และราชสำนักอาณาจักรล้านช้างและเจ้าเมืองท้องถิ่นได้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยน้อมนำจิตใจชาวบ้านให้มีศีลธรรมและเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์และราชสำนักเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใช้อำนาจปกครองและการยอมรับอำนาจของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ กษัตริย์จึงสร้างความชอบธรรมในการปกครองโดยแอบอิงความศรัทธาต่อองค์พระธาตุพนม เป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาและยอมรับอำนาจ สร้างความสามัคคีและความจงรักภักดีกับผู้ใต้ปกครอง เป็นพื้นฐานให้อำนาจของกษัตริย์ให้ดำรงอยู่ ดังนั้น พฤติกรรมระดับชาวบ้านที่ศรัทธาองค์พระธาตุพนม จะสนับสนุนการดำรงอยู่ของสถาบันการปกครอง น่าจะเป็นอุดมการณ์ที่ผู้ปกครองส่งผ่านให้ฝังแน่นจนกลายเป็นสำนึกร่วมกลายเป็นจารีต สืบทอดแก่คนรุ่นหลังขัดเกลาค้นให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของราชสำนักได้

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่า ตำนานอุรังคราตุ มีเนื้อหาบางส่วนกล่าวถึงประวัติบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านช้าง คือ เรื่องราวการกลับชาติมาเกิดของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เคยลี้ภัยที่เมืองร้อยเอ็ดก่อนขึ้นครองราชย์ที่เวียงจันทน์ เป็นวิธีการสร้างเสริมบารมีและสิทธิธรรมแห่งอำนาจในอาณาจักร

ความไม่ลงรอยของจารึกและประวัติศาสตร์ล้านช้าง

เมื่อครั้งองค์พระธาตุพนมล้ม พบจารึก จำนวน 1,061 ชิ้น มีอายุระหว่าง พ.ศ. 2191-2245 (กรมศิลปากร, 2522 : 183) นักโบราณคดีกรมศิลปากร ได้ถอดอ่านจำนวน 20 แผ่น ส่วนที่เหลือไม่ได้ถอดอ่านและบรรจุไว้ในองค์พระธาตุพนมที่สร้างใหม่ ดังนี้

พระพุทธรูปเงิน ปางมารวิชัย หมายเลข ธ. 2752/92

“ศักราช 10 เดือน ... เเพ้ง วัน 1 ลูกทั้ง 5 ส้างหาผู้ต่ายทั้งมวล”

เมื่อพิจารณา ปี ศักราช 10 คือ จ.ศ. 1010 แปลเป็น พุทธศักราช คือ $1010 + 1181 = \text{พ.ศ. 2191}$

จารึกฐานพระพุทธรูปเงิน ปางมารวิชัย กรุ 15 หมายเลข ธ. 1948/95

“พระเจ้าพ่อเพชรแม่แก้วมีศรัทธาส้างให้ปรารณาชูอัน ศักราช 63 ปีรวงไข” (กรมศิลปากร, 2522: 187

เมื่อพิจารณา ปี ศักราช 63 คือ จ.ศ. 1063 แปลเป็น พุทธศักราช คือ $1063 + 1181 = \text{พ.ศ. 2244}$ ปีรวงไข หมายถึง ปีมะเส็ง อัฐศก

จารึกลานเงิน กรุ 10 หมายเลข 5442/26

“ศักราช 60 ตัว ปีเบิกยี่ เดือน 3 ขึ้น 2 ค่ำ วัน 6 พ่อออกพระชนนโคษกับทั้งบุตรภริยา มีประสาทะศรัทธาในวรพุทธศาสนายิ่งจึงนำเอาอุบพระชินธาตุเจ้าที่จันทปุระมาฐานาที่ธาตุประนมทานวิเศษเป็นเหตุให้ได้ถึงสุข 3 ประการ มินิพพานสุขเป็นแล้วอย่าคลาดอย่าคลา” (กรมศิลปากร, 2522 : 190-191)

เมื่อพิจารณา ปี ศักราช 60 คือ จ.ศ. 1060 แปลเป็นพุทธศักราช คือ $1060 + 1181 = \text{พ.ศ. 2241}$ ปีเบิกยี่ หมายถึง ปีชวด วัน 6 หมายถึง วันศุกร์

เห็นได้ว่า จารึกที่พบดังกล่าว มีอายุระหว่าง พ.ศ. 2191-2245 ซึ่งไม่สอดคล้องกับการบันทึกการบูรณะองค์พระธาตุพนมของหลวงปู่โพนสะเม็ก ดังนั้น หนังสืออรรถาธิขานพิมพ์ครั้งที่ 11 พ.ศ. 2551 ของพระธรรมราชานุวัตรระบุว่ามีการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2233-2235 (พระธรรมราชานุวัตร, 2551 : 133) หนังสือประวัติศาสตร์อีสาน พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2530 ของ เติม วิภาคย์พจนกิจ ระบุมีการบูรณะแล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2235 ใช้เวลา 3 ปี (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2530 : 37-38)

จากหลักฐานจารึกดังกล่าว สันนิษฐานได้ว่า

1. หลวงปู่โพนสะเม็กน่าจะบูรณะองค์พระธาตุพนม ใช้เวลานานกว่า 3 ปี คือ พ.ศ. 2233-2245

2. อาจจะมีการบันทึกคลาดเคลื่อน การบูรณะองค์พระธาตุพนม น่าจะเกิดขึ้นราว พ.ศ. 2238-2245 เพราะหลังจาก พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เสด็จพิราลัย พ.ศ. 2237 (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2545 : 206) พญาเมืองจันทน์ เสนาบดีนครเวียงจันทน์ซึ่งราชสมบัติและต้องการให้พระนางสุมังคละพระราชธิดา พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นมเหสี แต่พระนางไม่ยอม จึงได้หลบหนีไปอาศัย พระราชครูหลวงโพนสะเม็ก ท่านพระครูฯ ได้เชิญพระนางเสด็จหนีออกจากนครเวียงจันทน์ เมื่อถึงพระธาตุพนมจึงลงมือบูรณะพระธาตุพนม การเดินทางจาก พ.ศ. 2237 มาทางตอนใต้ ได้นำพระนางสุมังคละประทับที่ภูสะง้อหอคำ และเดินทางมาบูรณะองค์พระธาตุพนม ราว พ.ศ. 2238-2245 น่าจะเป็นเวลาที่เหมาะสม ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้านันทราช กษัตริย์เวียงจันทน์ (2239-2241) (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2545 : 207)

นอกจากนั้น อุบาสาริตน่าจะหล่อที่เวียงจันทน์ แล้วนำมาบรรจุในองค์พระธาตุพนม ส่วนจารึกที่พบก่อน พ.ศ. 2238-2245 สันนิษฐานว่าชาวเวียงจันทน์ที่อพยพมาพร้อมพระราชครูหลวงโพนสะเม็ก นำติดตัวมาด้วย บรรจุในองค์พระธาตุพนม ซึ่งข้อสันนิษฐานที่สองนี้น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาจารึกวัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง เริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าโพธิสาลราช กษัตริย์ล้านช้างหลวงพระบางทรงได้ทอดพระเนตร ตำนานอุรังคธาตุ แล้วแสดงลงมาบูรณะองค์พระธาตุพนม และได้อัญเชิญพระพุทธรูป สำคัญลงมาประดิษฐานไว้ที่พระอุโบสถ จารึกวัดพระธาตุพนมที่พบมีอายุตั้งแต่ พ.ศ. 2046 – 2466 บทความชิ้นนี้ได้ให้รายละเอียดของยุคสมัยจารึกมากกว่า การศึกษาของ วัชรพร วงศ์กัณหา (2557) ได้ศึกษาจารึกสมัยไท-ลาว : ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรมอีสาน พบ ความหลากหลายด้านระยะเวลาที่สร้าง แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง และจารึกกลุ่มในช่วงที่อยู่ ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสยาม แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ให้รายละเอียดเพิ่มขึ้น คือ ยุคอาณาจักรล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านช้างสมัยหลวงปู่โพนสะเม็ก ยุคอาณาจักรล้านช้าง ภายใต้การอิทธิพลของสยาม พ.ศ. 2321 – 2466 จารึกที่พบเป็นจารึกด้วยอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย เป็นเครื่องมือสื่อสาร บอกกล่าวแก่ผู้คนในยุคหนึ่งได้รับรู้ถึงกิจกรรม ต่างๆที่เกิดขึ้น ให้กับคนรุ่นหลังได้ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ เจตนารมณ์ระบบความคิด ความเชื่อของผู้คนในสมัยอดีต โดยส่วนมาก ผู้สร้างหลักจารึกจะเป็นผู้ที่เป็นที่ยอมรับ ในสังคม เช่น กษัตริย์ เจ้าเมือง พระภิกษุ ส่วนชาวบ้านจะสร้างจารึกในฐานะพระพุทธรูป ของตนเองเพื่อบอกกล่าวถึงความปรารถนา เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ วัชรพร วงศ์กัณหา (2557) ว่า กลุ่มบุคคลที่สร้างจารึก 4 กลุ่ม คือ ชนชั้นปกครอง พระสงฆ์ สามัญชน และกลุ่มไม่สามารถระบุได้ จุดมุ่งหมายของจารึก ได้แก่ การสืบทอด พระพุทธศาสนาและปรารถนาถึงพระนิพพาน การอุทิศบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับ การทำบุญ ในพุทธศาสนา การอุทิศข้าโอกาสพระธาตุพนม ส่วนพิธีกรรมถวายพีชภาคและเสียดำหัว เป็นพิธีกรรมของข้าโอกาสพระธาตุที่สืบเนื่องมาจากจารึกพระธาตุพนม 2 (พระยาพิชิต ราชธานี) สอดคล้องกับการศึกษาของ ธวัช ปุณณโกท (2530) เรื่องจารึกสมัยไท-ลาว พบจารึกหลักอื่นในยุควัฒนธรรมล้านช้าง เช่น จารึกวัดมูจลินทร์ จารึกวัดศรีคุณเมือง ฐาน พระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง จารึกวัดคงกระพันชาตรี ฯ นอกจากนั้นพบว่า ข้าโอกาสเป็น ธรรมเนียมการกัลปนาคนที่พบในวัฒนธรรมอื่น จากการศึกษาของ ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

(2549:91-98) ได้ศึกษาจารึกสุโขทัยพบการกลีปนาคคน เช่น จารึกวัดศรีชุม (1921-1931) จารึกบ้านางคำเย้ย (1922) จารึกวัดโสมการาม (1942) มีหน้าที่รับผิดชอบจ้งหัน บำรุงรักษาอุโบสถ วิหาร เจตีย์ ปณินทิตธิ์รับใช้ใกล้ชิดพระสงฆ์ เล่นดนตรี และ นิพนธ์ กลางวิชัย (2556) ได้ศึกษาการกลีปนาคคนในล้านนา พบว่า การกลีปนาคคน ในล้านนามีมากในช่วงการปกครองของราชวงศ์มังราย ในยุคสมัยแห่งความเจริญรุ่งเรือง ของอาณาจักรในปัจจุบันชาวอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เชื่อว่าตนเองเป็นลูกหลาน ข้าโอกาสยังคงปฏิบัติตามจารีตประเพณีของข้าโอกาสอย่างเคร่งครัด ชาวอำเภอธาตุพนม มีโลกทัศน์ต่อองค์พระธาตุพนม คือ “เจ้าเฮือนทั้งสาม เจ้าด้านทั้งสี่ เจ้าพญาทั้งห้า เจ้าเทวทั้งหก เจ้านาคทั้งเจ็ด เจ้าข้าสามฮ้อย ข้อยสามพัน”

ความสำคัญของจารึกวัดพระธาตุพนมต่อประวัติศาสตร์ล้านช้าง พบว่า จารึก ที่พบในกรุงศรีอยุธยา ระบุ วัน เดือน ปี ที่สร้างจารึก มีความคลาดเคลื่อน กับประวัติการบูรณะองค์พระธาตุพนม คือจารึกที่พบเมื่อครั้งหลวงปู่โพนสะเม็กบูรณะ องค์พระธาตุพนม มีอายุระหว่าง พ.ศ. 2191-2245 ซึ่งไม่ตรงกับประวัติศาสตร์ล้านช้างว่า หลวงปู่โพนสะเม็กได้พาผู้คนจากเมืองเวียงจันทน์ มาบูรณะพระธาตุพนม เมื่อ พ.ศ. 2233-2235 ซึ่งต้องวิเคราะห์ ศึกษาเพื่อเติมกันต่อไป และเป็นที่น่าสังเกตว่า กษัตริย์ล้านช้างที่มีชื่อเสียงในสมัยอดีตมักจะเสด็จมายังองค์พระธาตุพนม รวมทั้ง ส่งขุนนางมาปกครองในบริเวณนี้จึงน่าเชื่อว่า พระธาตุพนมน่าจะเป็นพระอารามหลวง ของกษัตริย์ล้านช้าง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2522). จดหมายเหตุการณ้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธียกฉัตรยอดองค์พระธาตุพนมและ พระราชพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นบรรจุในองค์พระธาตุพนม. (เอกสารอัดสำเนา)
- ณัฐกรณ์ คำลุน. (2561). สัมภาษณ์. กุมภาพันธ์ 2561
- เติม วิภาคย์พจนกิจ. (2530). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- เดิม วิชาคย์พจนกิจ.(2530). ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ทศพล อาจหาญ.(2542). ข้าโอกาสพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ธวัช ปุณโณทก.(2530). จารึกสมัยไทย-ลาว. กรุงเทพฯ : อักษรกิจ, 2525.
- นิชนันท์ กลางวิชัย. (2556). กัลปนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของคนในชุมชนล้านนาต่อการกัลปนาคน. วารสารดำรงวิชาการ, 12(2), 11-36.
- พจนีย์ เพ็งเปลี่ยน. (2555). อรุ้งคราตุลย์บัลลังพระบาง. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระธรรมราชานุวัตร.(2551).อรุ้งคันทัน ดำเนินพระธาตุพนม (พิสดาร).พิมพ์ครั้งที่10. กรุงเทพฯ : นีลนารการพิมพ์.
- มาลินี กลางประพันธ์. (2554). เครือข่ายทางสังคมข้าโอกาสพระธาตุพนมในชุมชนสองฝั่งโขง. มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุขบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วัชรพร วงศ์กัณหา. (2557). จารึกสมัยไท-ลาว : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในจารึกอีสาน. วารสารวิถีสังคมมนุษย์. 2(1),28-48.
- ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง. (2549). การกัลปนาจารึกสุโขทัย ออยุธยา และธนบุรีรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรจิตต์ จันทรสาขา. (2532). เมืองมุกดาหาร. ม.ท.พ.
- สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน. (2545). ลำดับกษัตริย์ลาว. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.